

DE NYFUNDNE KALKMALERIER I ØRSLEV KIRKE

I efteråret 2009 afdækkede konservatorer fra Nationalmuseet en række fragmenter af nyfundne kalkmalerier i Ørslev kirke i forbindelse med en indvendig istandsættelse. Nogle af disse fund er af en så forbløffende høj kunstnerisk kvalitet og er så velbevarede, at menighedsrådet og Nationalmuseet blev enige at bevare dem. Derfor blev de restaurerede i 2013.

Kirkens ældste malerier

På kirkeskibets nordvæg, i 2. fag, befinder kirkens ældste malerier sig. (fig.1). Disse stammer fra 1200-1250, den såkaldte senromanske periode, som stilistisk er karakteriseret som en overgangsstil, hvor den romanske periodes strenge formskematik er ved at blive opløst til fordel for den mere frie gotiske. Andre samtidige eksempler på denne overgangsstil finder vi på Sjælland f. eks. i kirkerne i Strøby og Karise.

DOMMEDAG

Vi ser på nordvæggen et fragment af det, der engang må have været en storslået Dommedags scene. Desværre er den centrale person i scenen, den dømmende Kristus, forsvundet, og det samme gælder de engle, der normalt omgiver Ham, og som plejer at fremvise korset og andre lidelsesredskaber.

Abraham med de salige i sit skød

Det vi har tilbage er en dekoration i tre vandrette dele. Øverst ses en frise med en stående barfodet figur, som har glorie. (fig.2). Han har et spidst skæg, okkergult hår, og ansigtet med de næsten udviskede træk ses i 3/4 profil. Han er iført en hvid fodlang kjortel med umbrafarvede folder, og over skuldrene har han en hvid kappe med dodenkoprøde foldekast. Han løfter begge hænder i skulderhøjde, og han holder i sine hænder sin kappes snipper, således at kappen foran kroppen danner en stor poselignende lomme. I denne befinder der sig 5 små nøgne figurer, alle med gult hår, i 3/4 profil og med næsten udviskede ansigtstræk. Kun hoveder og skuldre er synlige hos disse figurer.

Der drejer sig om en fremstilling af den gammeltestamentlige patriark Abraham, der holder de genopstandne salige i sit skød. Denne figur finder vi ofte i dansk romansk kalkmaleri, i Sjælland f.eks. i kirkerne i Måløv og Herstedøster, begge dateret 1150-75. De ældre billeder med Abraham viser ham altid siddende, mens dette billede viser, som den eneste i Danmark, Abraham stående.

Abraham figuren med de salige i sit skød er et symbol på Paradiset, og den billedmæssige brug af denne motiv legitimerer sig med Det Nye Testaments beretning om den rige mand og Lazarus. I Lukas 16, 19-31 berettes om en rig mand, der lod en stakkels fattig mand, der hed Lazarus, ligge udenfor sin dør uden at give ham noget som helst at spise. Men da den fattige døde, blev han båret af engle op i Abrahams skød, medens den rige efter sin død endte i Helvede. På basis af denne fortælling kunne datidens kristne betragte den gammeltestamentlige patriark Abraham som deres spirituelle fader, som siddende i Paradis tog imod de frelste opstandne på Dommedag. Alle sande kristne betragtedes som Abrahams spirituelle børn, og det er bl.a. derfor, at de opstandne i hans skød i Ørslev kirke er afbildet i lille størrelse som unge personer. I opstandelsen bliver alle de salige

børn igen, og foruden at miste den specifikke alder de havde i dødsøjeblikket, mister alle frelste også ethvert individuel udseende og køns særpræg, hvormed den spirituelle afstamning fra Abraham understreges. I Ørslev kirke anskueliggøres, at i Abrahams skød bliver alle lige gamle og ens som børn.

Til højre for Abraham ses rester af et højt okkergult tårnagtigt bygningsværk, på hvis dodenkoprøde tag der befinder sig to eller tre miniaturetårne af samme udformning. Dette forestiller den himmelske Jerusalem, også et symbol på Paradis, og det understreger Abrahams paradisiske placering.

Michael Sjælevejer.

Til venstre for Abraham ses rester af en anden stående figur. (fig. 2). Denne bærer en hvid kjole med gulgrønne folder og en halvlång hvid kappe. Personen løfter sin venstre hånd ud fra kroppen og bærer en bismervægt i en kæde. Det må være ærkeengelen Michael, der på dommens dag vejer sjælene. På den meget nøjagtigt malede vægtstang hænger to vægtskåle, hvoraf den ene er delvis skjult bag hvælvet, mens den anden er fuldt ud synlig. I begge skåle befinder der sig et lille menneske, der symboliserer sjælen med dets dyder og laster. Engelen løfter sin højre hånd med strakte fingre og velsigner skålen til venstre for ham selv, hvor sjælens dyder befinder sig. Dydernes vægt får vægtskålen til at synke ned, medens den anden skål, hvor synderne befinder sig, går op. Under denne skål står en hæslig djævel, der rækker ud efter den for at tynde syndernes last ned, men forgæves. Dyderne vejer tungere end de synder sjælen har begået, og sjælen, der fortrøstningsfuldt kigger op på engelen, vil blive frelst. Den er nu parat til, som genopstanden, at gå ind i Abrahams paradisiske skød, som befinder sig lige ved siden af.

Brugen af Sjælevejnings motivet legitimerer sig på tekststeder i Den Gamle Testamente, såsom Daniel 5.27: "(...) Du er vejet på Vægten og fundet for let." og Job 31,6: "På Rettens Vægtsskål veje han mig, så Gud kan kende mit Uskyld." Ærkeengelen Michael spillede i datidens kristendom en meget betydningsfuld rolle som de troendes stærke beskytter, der med sværd i hånd nedstyrkede Satan og de oprørske engle i helvede, og især i forhold til de afdøde får han en stor rolle at spille, idet han som sjælefører bistår de døde, leder dem ind i himlen, og går i forbøn for dem hos Gud. Selvom Michael allerede bliver omtalt i Njals saga fra det sene 13. årh. som en miskundelig Sjælevejer, som det er klogt at holde sig gode venner med og have som følgeengel, er det bemærkelsesværdigt, at det faktisk er den nyfundne figur i Ørslev kirke, som er den ældste afbildning af ham i denne rolle, vi har kendskab til i Danmark.

Michael Sjælevejer bliver senere en særdeles almindelig figur i dansk kalkmaleri, f. eks er der for nogle få år siden fundet et eksemplar i Omø kapellet i Skælskør kirke (1400-1410).

De saliges flok

Midterfrisens motiv er helt unikt i dansk kalkmaleri. (fig.3).

I en rund cirkel, der er delt op i syv vandrette dele, ses en række hoveder i 3/4 profil, nogle vender mod øst, andre mod vest. Figurerne har skiftevis dels dodenkoprødt, dels okkergult hår. Cirkelen bliver båret af 4 engle. Bagved en engel nederst til højre ses en stort blomst med nu dekomponerede farver. Blomsten og englene synes at angive, at vi befinder os i paradisiske omgivelser, cirkelen er en hellig, guddommelig symbol, og scenen skal muligvis tolkes som flokken af de salige, der af engle bliver løftet til himmels imod Abrahams skød. Motivet synes at have samme indhold som

en Paradisscene på katedralen i Reims' Dommedagsportal (ca. 1220), hvor 4 engle frembærer de salige til Abrahams skød. (fig.4).

Nederst afsluttes udsmykningen med et malet draperi, udført i en svag gul/rød okker streg på hvid baggrund. Denne draperi er en efterligning af de ægte draperier af ofte kostbare stoffer, der i datiden ofte pyntede væggene i kirkerne. Det er bemærkelsesværdigt, at draperiets nederste dele også er bevaret, da de nedre dele af vægmalerier normalt bliver ødelagde af fugtskader og slitage.

Vi bemærker endvidere, at der befinde sig rester af en senere gotisk udsmykning ovenpå de senromanske billeder. F eks. ses der nederst til venstre på Abrahams billedet (fig.2.) en kalk, hvori der er nogle nagler fra Kristi kors.

DET TIDLIG GOTISKE FRAGMENT

På skibets nordvæg, 3.fag, ses endnu et bevaret fragment, som i første omgang virker noget forvirrende. (fig.5). Dette skyldes, at her sidder der hele tre malerier ovenpå hinanden. Nederst er den okker farvede romanske draperi, som vi allerede har omtalt. Derpå ses en stor okkerrød fransk lilje og 3 figurer. Disse tidligt gotiske figurer er samtidige med den kendte udsmykning i kirkens sydkapel (1300-1325). Muligvis er det dansefrisens mester, der også har malet her på nordvæggen. Herved kan vi få et indtryk af, hvordan sydkapellets billeder oprindeligt har set ud, før restaurator Jacob Kornerups opmalinger i 1886.

På fragmentet, som er unikt i Danmark, og hvis mening endnu ikke er tydet, ses tre mandspersoner. Til venstre rider en rytter mod højre, iført dodenkoprød skjorte med lange ærmer og en hvid hætte, der dækker hoved og skuldre. Han vender sig bagud og ser op, medens han holder hestens seletøj i venstre hånd. I højre hånd løfter han noget, der kan ligne en afkvistet gren. Til højre for rytteren ses en stående mandsperson, der vender mod højre. Han bærer en kort hvid kofte over hvide stramme bukser, og på hovedet har han en rød hætte. Har han en kniv hængende på sin venstre side? Han ses i profil, han kigger op mod højre på en nu forsvunden genstand, som han også peger energisk på med højre hånd. Han synes at knytte den løftede venstre hånd. Til højre ses endnu en person, der står vendt med 3/4 profil mod venstre. Denne person er barhovedet med rødt, langt hår og er ikklædt en hvid overkjortel, der dækker over et rødt tøjstykke. På benene har han falmet okkerfarvede hoser. Han synes at placere begge sine hænder i et halvrundt taskeagtig okkerfarvet genstand, der hænger på hans højre side, og han synes at kigge ned på denne genstand.

Karakteristisk for billedet er, at skønt de tre personer ses stående temmelig nær hinanden, er der slet ingen kontakt mellem dem, idet rytteren ser tilbage, den midterste ser op og personen til højre ser ned. Enhver er fuldt optaget af sit eget gådefulde gøremål og ænses ikke de andre. Man kan i hver fald slå fast, at det drejer sig om tre verdslige personer, idet ingen af dem har glories eller er ikklædt gejstlige dragter. De svært tolkelige verdslige scener fra sydkapellet har nu fået følge af andre gåder, ligeså vanskelige at tyde.

Men vi kan dog slutte, at den tidlig gotiske udmaling ikke blot har dækket sydkapellet, men må også have dækket hele skibet med en omfattende udsmykning.

Fig. 1: Skib, nordvæg, 2. fag. Dommedag. Foto: Nationalmuseet.

Fig. 2: Skib, nordvæg, 2. fag. Michael Sjeløvejer og Abraham med sjælene i sit skød. Foto: Nationalmuseet.

Fig. 3: Skib, nordvæg, 2. fag. De salige sjæle. Foto: Nationalmuseet.

Fig. 4: Reims domkirke, Dommedagsportal. Abraham med sjælene i sit skød. Foto: forf.

.Fig. 5: Skib, nordvæg, 3. fag. Utolket scene. Foto: Nationalmuseet.

Litteratur:

<http://natmus.dk/salg-og-ydelser/museumsfaglige-ydelser/kirker-og-kirkegaarde/kalkmalerier-i-danske-kirker/>

ØRSLEV KIRKE.

Forundersøgelse af nyfundne kalkmalerifragmenter på kirkens hvælv og vægge. Nationalmuseet.

Danske Kalkmalerier 1-3, ed. Ulla Haastrup og Robert Egevang.